

Т. Г. Вяткіна,
к. е. н., доцент, Черкаський державний технологічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ (СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТ)

T. Viatkina,
PhD, docent, Cherkasy State Technological University

STUDIES OF USING THE RESOURCE POTENTIAL OF THE REGION (STRATEGIC ASPECT)

Досліджено сутність поняття "потенціал" та "ресурсний потенціал". Проаналізовано підходи до формування поняття "ресурсний потенціал". Наведено характерні риси та ознаки ресурсного потенціалу регіону. Визначено мету дослідження та аналізу ресурсного потенціалу. Сформульовано основну роль, яку виконують ресурси в діяльності регіональних комплексів. Встановлено підходи до стратегії підвищення ресурсного потенціалу регіону, що лежать в основі стратегічного планування з урахуванням рівня використання ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання. Запропоновано авторське визначення ресурсного потенціалу регіону. Розроблено схему процесу формування стратегії регіону на основі оцінки ресурсного потенціалу.

The essence of the concept of "potential" and "resource potential" is discovered. The approaches to the formation of "resource potential" are analyzed. Material in this article shows the features and characteristics of the resource potential of the company. purpose of the study and analysis of resource potential is defined. The basic role of the resources in business is determined. Approaches to strategy of increasing resource potential of the company, that underlying strategic planning with taking into account the level of resource potential are established. The author's determination of resource potential of the company is proposed. The scheme of the strategy based on assessment of resource potential is developed.

Ключові слова: потенціал, ресурсний потенціал, ресурси, стратегія, стратегічне управління.
Key words: potential, resource potential, resources, strategy, strategic management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні умови діяльності суб'єктів господарювання вимагають розроблення та прийняття оптимальних управлінських рішень щодо визначення обсягів виробництва, формування ринків збуту продукції, що передбачає ефективне використання власних потенційних можливостей, підвищення продуктивності всіх видів ресурсів, їх оптимальну структуру, від якої залежать фінансові результати та фінансовий стан регіональних комплексів. Забезпечення будь-якого виробничого процесу здійснюється за допомогою використання наявних ресурсів, сукупність яких складає ресурсний потенціал. У сучасних умовах господарювання суб'єкти господарювання змушені працювати та розвиватися в умовах обмеженості ресурсів, спричинених дією внутрішніх та зовнішніх чинників. Забезпечення стійкого розвитку регіону з урахуванням цих чинників та дотриманням умов ефективного використання ресурсного потенціалу можливе завдяки ефективному стратегічному управлінню. Тобто постає необхідність формування стратегії управління ресурсним потенціалом регіону, спрямованої на ефективне використання ресурсів, забезпечення зростання ресурсного потенціалу в умовах мінливого зовнішнього середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання використання ресурсів та ресурсного потенціалу висвітлювалися в ряді наукових розробок як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Серед них слід відмітити праці Дж. Барні, Б. Вернерфельта, Р. Гранта, Б. Бачевського, В. Гавви, В. Гончарова, Н. Краснокутської, І. Рєпіної, О. Федоніна. Незважаючи на ґрунтовні дослідження зазначених учених, окремі питання стосов-

но систематизації структурно-елементного складу, уточнення категорійної сутності ресурсів та ресурсного потенціалу, визначення їх ролі у стратегічному управлінні заслуговують поглибленого вивчення.

В умовах ринку, що характеризується невизначеністю та мінливістю зовнішнього середовища, важливу роль в діяльності регіональних комплексів відіграє ефективне використання його ресурсного потенціалу. Починаючи з кінця 70-х років минулого століття опубліковано чимало праць, присвячених різним аспектам поняття "потенціал". Більшість із них вказує на існування значних розходжень у визначенні та необхідності дослідження його сутності, структури, організаційно-економічного механізму формування. Термін "потенціал" походить від латинської "potential" і перекладається як "потужність", "сила", "міць". Як економічну категорію Великий економічний словник поняття "потенціал" трактує в якості "наявних можливостей, ресурсів, запасів, засобів, що можуть бути використані для досягнення, здійснення будь-чого" [4].

В.М. Гончаров зазначає, що "потенціал" характеризується не тільки сукупністю ресурсів, здібностей та можливостей, але і їх обмеженим поєднанням. На основі запропонованого підходу до розуміння сутності категорії "потенціал" регіону легко пояснюється ситуація, коли в роботах багатьох учених поняття потенціалу по черзі розкривається через категорії ресурсів, здібностей та можливостей" [6, с. 116].

На думку А.Г.Окорокової, "потенціал" є однією з об'єктивних характеристик суспільного виробництва, а саме сукупність не тільки потенційних можливостей ресурсів, але і здатність суб'єктів господарювання здійснювати процеси виробництва, розподілу, відтво-

рення товарів і послуг та приносити доходи. Дослідник зазначає, що регіон використовує потенціал в якості сукупності первинних ресурсів та способів їх поєднання з метою отримання нових видів ресурсів або збільшення їх вартості [10].

Як зазначає Н. Краснокутська, найбільш поширеним трактуванням сутності потенціалу є визначення його як сукупності природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей [8, с. 7]. Із зазначених визначень видно, що для досягнення поставлених цілей суб'єкт господарювання повинне використовувати ресурси. Проте тільки володіючи ресурсами, суб'єкт господарювання не завжди спроможний досягти певної мети. Лише за умов вдалого використання компетенцій або здатності регіональних комплексів мобілізувати ресурси в ході здійснення виробничих операцій можливе досягнення запланованого результату. Порівнюючи визначення категорій "потенціал" з поняттям "ресурси", зміст якого трактується як цінності, запаси, джерела засобів, прослідковується деяка спільність. Одні дослідники ототожнюють ці два поняття, оскільки вони є одночасно результатом та умовою діяльності суб'єкта господарювання. Інші автори вбачають відмінність у цих поняттях. Так, С.В. Онишко зазначає, що "методологічним ключем до розуміння потенціалу, визначення його внутрішньої природи, безперечно, є поняття "ресурси" [12, с. 67—74].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження поняття "ресурсний потенціал", процесу формування та визначення складових ресурсного потенціалу в контексті стратегічного управління регіону в ході розроблення стратегії регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглядаючи категорію "ресурси", потрібно зазначити, що серед науковців не виявлено єдиного підходу до сутності поняття. Більшість із них схиляються до думки, що до складу ресурсів слід віднести запаси, цінності, можливості та джерела [1, с. 894], [4 с. 381]. Такий підхід, на нашу думку, є більш повним.

Інші автори під ресурсами розуміють певну сукупність різновидів ресурсів, скажімо матеріальні, енергетичні, фінансові, робочу силу та технічні засоби.

Слід погодитися з думкою І.Р.Бузько про те, що принципова відмінність між цими поняттями полягає в такому: ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого суб'єкту господарювання, суспільства в цілому не може бути відокремленим від суб'єктів діяльності [5].

Однак потенціал є чимось більшим, ніж просто заданим набором певних можливостей системи для ефективного функціонування при різних цілях. Він є базовим елементом суб'єкту господарювання, що об'єднує в собі цілі, рушійні сили і джерела його розвитку. Зміст його визначають такі характеристики:

- потенціал є динамічною характеристикою і виявляється тільки в процесі його використання;
- використання потенціалу повинне супроводжуватися його зростанням;
- процес використання та нарощування потенціалу є безперервним і доповнює один одного.

Аналіз економічної літератури вказує на те, що досить часто вживається термін "природно-ресурсний" потенціал під яким розуміють "сукупність усіх можливих засобів, джерел, що є і можуть бути мобілізовані та використані для досягнення певної мети [3, с. 63]."

У своїй дисертаційній роботі "Методологія і принципи ефективного використання та формування ресурсного потенціалу промислових підприємств" А.Г. Окрокова під ресурсним потенціалом розуміє

- сукупність первинних ресурсів і способів їх поєднання для отримання нових видів ресурсів або збільшення їх вартості [10];

— ресурсний потенціал регіону є сукупністю всіх ресурсів суб'єктів господарювання, які забезпечують можливість отримання максимального економічного ефекту в заданий момент часу [11].

Дослідження економічної літератури, вивчення умов господарської діяльності суб'єктів господарювання дає можливість проаналізувати глумачення економічної сутності та структури ресурсного потенціалу, його ролі в процесі виробництва матеріальних благ.

У науковому дослідженні А.Н. Ковальов розглядає ресурсний потенціал регіону не тільки як сформовану систему ресурсів, але й альтернативні ресурси і їх джерела, тобто нові види ресурсів, що раніше не існували (або не використовувалися), можливість використання яких науково обґрунтована і отримання (або використання) передбачено в розглянутому періоді [7].

С.Ю. Стеклова відзначає, що ресурсний потенціал — це сукупність накопичених ресурсів господарюючого суб'єкта, що характеризують можливості системи по здійсненню цілеспрямованої діяльності з урахуванням впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища [14, с. 83—86].

Як зазначає В.А. Свободін, ресурсний потенціал складає сукупність наявних ресурсів регіону (земельні, трудові, матеріальні) [13, с. 27—30].

К.М. Міско розглядає ресурсний потенціал як сукупну величину реалізованих та нереалізованих можливостей використання ресурсів в процесі задоволення суспільних потреб [9]. Робиться висновок про те, що нарощення ресурсного потенціалу лежить не в площині збільшення його об'ємних характеристик, а в глибокому структурно-компонентному аналізі ресурсів.

А.М. Бабашкіна та М.А. Комаров характеризують "ресурсний потенціал" як взаємопов'язану сукупність матеріально-речових, енергетичних, інформаційних засобів, а також самих працівників, які використовують (або можуть використовувати) їх у процесі виробництва матеріальних благ і послуг [2].

А.Г. Фонотов визначає зазначену категорію як "сукупність наявних ресурсів. До складу ресурсного потенціалу включають запаси природних, матеріальних, фінансових, інформаційних ресурсів, а також населення. Тому говорячи про ресурсний потенціал регіону, можна виділити наступні ресурси: фінансові, кадрові, інформаційні та технічні ресурси (будівлі, обладнання, машини). При цьому як окремий ресурс можна виділити сприятливе політичне середовище, соціальну структуру та стабільну економічну ситуацію в країні" [17, с. 14].

Основною метою дослідження та аналізу ресурсного потенціалу регіону є виявлення тих ресурсів суб'єктів господарювання, які дозволяють йому конкурувати та виживати в конкурентному середовищі. Як зазначає Ф.Аналоуї [15, с. 123], у відповідності з концепцією ланцюга витрат, аналіз ресурсів повинен проводитися за двома паралельними напрямками: доданої вартості та конкурентної переваги. В цілому до ресурсів регіону відносяться ті її активи, котрі забезпечують створення доданої вартості.

Р. Лінч поділяє ресурси суб'єктів господарювання на три категорії:

- матеріальні ресурси, до яких відносять такі фізичні ресурси регіону, як земля, обладнання, будівлі, машини та інші активи;
- нематеріальні ресурси — нефізичні субстанції, наявність яких забезпечує реальні вигоди компанії, наприклад, найменування бренду, технології, патенти;
- організаційні можливості, тобто ті можливості, якими суб'єкт господарювання відрізняється від інших компаній, наприклад людські ресурси, дисципліна, управлінський стиль [15, с. 123].

Ф. Аналоуї стверджує, що основна роль ресурсів у будь-якій організації — забезпечувати додану вартість: різницю між затратами на вихідні матеріали та ринковою вартістю отриманого результату. З цієї точки зору суб'єкт господарювання може додавати вартість або за

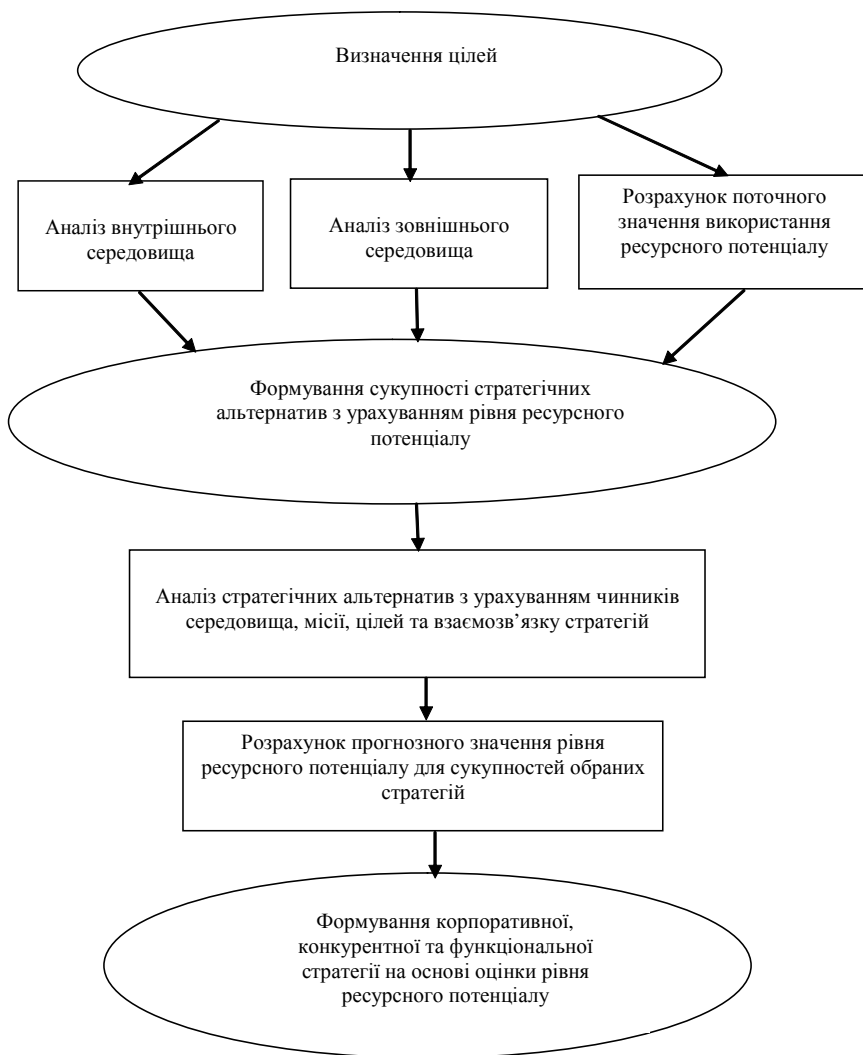

Рис. 1. Процес формування стратегії регіону на основі оцінки ресурсного потенціалу

рахунок підвищення вартості отриманих результатів (ринкової ціни або послуги), або за рахунок зниження матеріальних витрат. Зазвичай суб'єкти господарювання повинні забезпечити створення доданої вартості в довгостроковій перспективі. Аналіз ресурсів дозволяє визначити ту межу, в рамках якої ресурси регіону дозволяють їй створювати додану вартість та прибуток [15, с. 124].

Ресурси регіональних комплексів використовують в якості вихідних складових, які необхідні для розроблення стратегії. Для реалізації стратегії необхідно мати в наявності важливі активи. На думку Л. Фаєя [16, с. 335], з метою встановлення взаємозв'язку між стратегією та активами від суб'єктів господарювання вимагається виконання ряду передумов:

- ідентифікувати запаси ресурсів, в першу чергу ключових, тобто найбільш важливих для стратегії регіону;
- визначити запаси активів, необхідних для успішного розроблення та реалізації стратегій;
- ідентифікувати та оцінювати основні атрибути поточного та необхідного запасу активів;
- управляти програмами розроблення необхідних активів;
- визначити, яким чином найкраще використати наявні активи.

Суб'єкт господарювання, який розглядає ресурси як джерело конкурентоспроможності, може використовувати, такі ресурсні важелі:

- більш ефективну концентрацію ресурсів на ключових стратегічних цілях;

— більш ефективного накопичення ресурсів;

— доповнювати один тип ресурсів іншим для створення цінностей більш високого порядку;

— збереження ресурсів, де це можливо;

— швидке відшкодування ресурсів шляхом мінімізації періоду між здійсненням затрат та окупністю [18, с. 141].

Рівень використання ресурсного потенціалу регіону є мірою управління ресурсами з метою ефективної взаємодії з зовнішнім середовищем. Рівень використання ресурсного потенціалу може приймати значення від 0 до 100%.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Прослідкувавши процес формування та складові характеристики ресурсного потенціалу, на підставі дослідження та систематизації різних наукових поглядів, ми дійшли висновку, що під ресурсним потенціалом регіону розуміють сукупність наявних видів ресурсів, що взаємодіють між собою в процесі виробництва, обсяг та структура яких можуть бути змінені в ході стратегічного управління ними шляхом прийняття та реалізації стратегічних рішень.

В основі стратегічного планування з урахуванням рівня використання ресурсного потенціалу регіону лежать два підходи до стратегії підвищення рівня використання ресурсного потенціалу регіону:

1. "Підхід знизу" — під яким розуміють розроблення стратегії збільшення використання окремих складових ресурсного потенціалу, що в результаті призведе до його зростання. Такий підхід носить обмежений характер, оскільки не розглядає впливу зміни рівня використання ресурсного потенціалу на діяльність всього

регіону в цілому та не передбачає наявності взаємозв'язку між стратегією підвищення рівня використання ресурсного потенціалу та корпоративною стратегією.

2. "Підхід зверху" — передбачає кардинальну зміну всієї стратегії регіону, наслідком якої стане зростання ресурсного потенціалу. Тобто зростання ресурсного потенціалу виникає тоді, коли суб'єкт господарювання обирає для себе стратегію, яка веде до його збільшення. Зміна складових ресурсного потенціалу диктується обраною стратегією.

Розроблення стратегії управління ресурсами з урахуванням рівня використання ресурсного потенціалу регіону базується на всеохоплюючій оцінці внутрішньої діяльності суб'єктів господарювання. Прогноз ресурсного потенціалу може здійснюватися з використанням якісних методів прогнозування, таких як експертний метод та метод побудови сценаріїв. Процес стратегічного планування на основі оцінки ресурсного потенціалу складається з етапів, наведених на рисунку 1.

Стратегія підвищення ресурсного потенціалу розглядається як результат розроблення стратегій підвищення потенціалу його складових. При цьому необхідно:

- оцінити поточний стан ресурсного потенціалу;
- проаналізувати, за рахунок чого його можливо збільшити;
- побудувати стратегію покращення складових ресурсного потенціалу.

Після завершення процесу стратегічного планування та формування стратегії за основними напрямками діяльності регіону необхідно для кожного варіанту

(комбінації стратегічних рішень) спрогнозувати величину ресурсного потенціалу. Найкращою буде та комбінація стратегічних рішень, яка забезпечує максимальну величину ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Як бачимо, з наведених ознак та класифікаційних характеристик, що описують сутність ресурсного потенціалу, видно його дискусійний характер. Теоретичні дослідження визначення сутності ресурсного потенціалу дають підстави стверджувати, що серед науковців не існує єдиного підходу в трактуванні визначення цієї категорії. Наведені тлумачення "ресурсного потенціалу" не акцентують увагу на стратегічних аспектах управління. Розроблення стратегії управління ресурсами неможлива без урахування оцінки внутрішньої діяльності суб'єктів господарювання та формується з урахуванням рівня використання ресурсного потенціалу. Процес формування ресурсного потенціалу повинен здійснюватися з дотриманням низки передумов на підставі розроблення ресурсної стратегії завдяки ефективному стратегічному управлінню.

Література:

1. Азрилян А.Н. Большой экономический словарь / А.Н. Азрилян. — М.: Институт новой экономики, 1999. — 574 с.
2. Бабашкина А.М. Ресурсный потенциал экономического роста / [А.М. Бабашкина, М.А. Комаров, Н.П. Фигурнова, Е.В. Красникова]. — М.: Путь России: Экон.лит., 2002. — 567 с.
3. Баб'як Г.П. Розміщення продуктивних сил: [підручник] / Г.П. Баб'як, В.Я. Брич, М.П. Дунаєвська та ін. — К.: Вища школа, 1999. — С. 375, с. 63.
4. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. — М.: Книжный мир, 2001. — 895 с.
5. Бузько И.Р. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятия: [монография] / И.Р. Бузько, И.Е. Дмитренко, О.А. Сущенко. — Алчевск: ДГМИ, 2002. — 216 с.
6. Гончаров В.Н. Характеристика инновационного потенциала предприятия в контексте стратегического управления / В.Н. Гончаров, Е.В. Иванова // Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна. — 2004. — Вип. 76. — С. 112—119.
7. Ковалев А.Н. Ресурсный потенциал торговых организаций и эффективность его использования: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. — М.: РГБ, 2003. — 243 с.
8. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування і оцінка [навчальний посібник] / Н.С. Краснокутська. — Київ: ЦНА, 2005. — 352 с.
9. Миско К.М. Ресурсный потенциал региона (теоретические и методологические аспекты исследования) / К.М. Миско. — М.: Наука, 1991. — 94 с.
10. Огорокова Л.Г. Методология и принципы эффективного использования и формирования ресурсного потенциала промышленных предприятий: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05. — М.: РГБ, 2003. — 36 с. — Режим доступа: <http://dl.unilib.neva.ru/dl/121.pdf>
11. Огорокова Л.Г. Ресурсный потенциал предприятий / Л.Г. Огорокова. — СПб.: СПбГУ, 2001. — 293 с.
12. Онишко С.В. Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки / С.В. Онишко // Фінанси України. — 2003. — № 6. — С. 67—74.
13. Свободин В.А. Вопросы определения и эффективности производственного потенциала / В.А. Свободин // АПК: экономика, управление. — 1991. — № 3. — С. 27—30.
14. Стексова С.Ю. Методология определения ресурсного потенциала строительного предприятия / С.Ю. Стексова // Менеджмент в России и за рубежом. — 2007. — № 4. — С. 83—86.
15. Фархад Аналоуи. Стратегический менеджмент малых и средних предприятий: [учебник для вузов] / Ф. Аналоуи, А. Карамии. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 400 с.

16. Фаэй Л. Стратегическое оценивание активов организации. Курс МВА по стратегическому менеджменту / Л. Фаэй. — М.: Альпина Паблишер, 2002. — 335 с.

17. Фонотов А.Г. Ресурсный потенциал. Планирование. Управление / А.Г. Фонотов. — М.: Экономика, 1985. — 138 с.

18. Хэмел Г. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня. / Г. Хэмел, К.К. Прахалад. — М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2002. — 288 с.

References:

1. Azrilijan, A.N. (1999), Bol'shoj jekonomicheskij slovar' [Big economic Dictionary], INE, Moscow, Russia.
2. Babashkina, A.M. Komarov, M.A. Figurnova, N.P. and Krasnikova, E.V. (2002), Resursnyj potencial jekonomicheskogo rosta [Resource potential of Economic Growth], Put Rossii, Moscow, Russia.
3. Bab'jak, G.P. Brych, V.J. Dunajevs'ka, M.P. (1999), Rozmishhennja produktyvnyh syl [Distribution of productive Forces], Vyscha Shkola, Kyiv, Ukraine.
4. Borisov, A.B. (2001), Bol'shoj jekonomicheskij slovar' [Big economic Dictionary], Knizhnyy Mir, Moscow, Russia.
5. Buz'ko, I.R. Dmitrenko, I.E. and Sushhenko, O.A. (2002), Strategicheskij potencial i formirovanie prioritetov v razvitii predprijatija, [The formation of strategic potential priorities in the development of enterprise], DGM I, Alchevsk, Ukraine.
6. Goncharov, V.N. and Ivanova, E.V. (2004), "Characteristics of the innovation potential of the company in the context of strategic management", Naukovi Pratsi DonNTU. Seria Ekonomichna, vol. 76, pp. 112—119.
7. Kovalev, A.N. (2003), "The resource potential of trade organizations and the efficiency of its use", Thesis, Economy, RGB, Moscow, Russia.
8. Krasnokuts'ka, N.S. (2005), Potencial pidpryjemstva: formuvannya i ocinka, [Potential of Firm: formation and evaluation], CNL, Kyiv, Ukraine.
9. Misko, K.M. (1991), Resursnyj potencial regiona (teoreticheskie i metodologicheskie aspekty issledovanija), [The resource potential of the region (the theoretical and methodological aspects of the study)], Nauka, Moscow, Russia.
10. Okorokova, L.G. (2003), "The resource potential of the region (the theoretical and methodological aspects of the study)", Thesis, Economy, RGB, Moscow.
11. Okorokova, L.G. (2001), Resursnyj potencial predprijatij, [Resource Potential of enterprises], SPbGU, St. Petersburg, Russia.
12. Onishko, S.V. (2003), "Financial innovation potential of the economy", Finansy Ukrainy, vol. 6, pp. 67—74.
13. Svobodin, V.A. (1991), "Issues of definition and efficiency of the production capacity", APK: ekonomika, upravlenie, vol. 3, pp. 27—30.
14. Steksova, S.Y. (2007), "Methodology for determining the resource potential of the construction company", Menedzhment v Rossii i za rubezhom, vol. 4, pp. 83—86.
15. Farhad, A. and Karami, A. (2005), Strategicheskij menedzhment malyh i srednih predpriyatij, [Strategic management of small and medium-sized enterprises], Unit-Dana, Moscow, Russia.
16. Fajej, L. (2002), Strategicheskoe ocenivanie aktivov organizacii. Kurs MBA po strategicheskomu menedzhmentu, [Strategic evaluation of the organization's assets. An MBA in Strategic Management], Alpina Pablisher, Moscow, Russia.
17. Fonotov, A.G. (1985), Resursnyj potencial. Planirovanie. Upravlenie, [Resource Potential. Planning, Management], Ekonomika, Moscow, Russia.
18. Hjemel, G. and Prahalaд, K.K. (2002), Konkuriруя za budushhee. Sozдание rynkov zavtrashnego dnja, [Competing for the Future. Creating markets of tomorrow], Olimp-Biznes, Moscow, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2014 р.